

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ל"ג

תשע"ג

חשוון 453

שיר של יום שלישי

כשופטים. "עדה" היא שם נרדף לעשרה יהודים, כלומר תפקיד השפיטה בצדק אינו רק לשופטים המקצועיים שזו עבודתם ומשרתם, אלא לכל עם ישראל. ניתן לומר כי במציאות המודרנית המייצגים של עם ישראל במובן מסוים אלו אמצעי התקשורת. לא פעם אנו מוצאים כי עיתונאים רואים את עצמם כשופטים וחורצים את דינם של אנשים בכיכר העיר ללא משפט צדק. העיתונאי לא פעם רואה את עצמו נציג הציבור ונעלה יותר אף מהשופטים והדיינים; הוא רואה את עצמו כנציג אותנטי יותר של ה"ציבור" מאשר השופטים הממונים "מטעם". שיר של יום שלישי פונה גם אליהם ומזהיר אותם כי עליהם לזכור שלפעמים גם הם "לא ידעו ולא יבינו, בחשיכה יתהלכו" ואם הם לא יעשו את מלאכתם אמונה "ימוטו כל מוסדי ארץ". דוד המלך, במזמור זה, אינו אופטימי. המזמור נגמר בתחושה כי אי אפשר לסמוך על בני האדם, "אני אמרתי אלוהים אתם ובני עליון כולכם". אנשי התקשורת חושבים את עצמם למורמים מעם, "אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תיפולו". מה לעשות שהאובייקטיביות והשפיטה האמתית אינן הקוד המוסרי לא של כל השופטים וכנראה גם לא של כל העיתונאים. המזמור קורא לקב"ה להתערב כדי להחזיר את המשפט הנכון, "קומה אלוהים שפטה הארץ". זהו סיום שאינו מעודד, סיום המכיר במוגבלות האנושית ובכך שתפקידינו האנושי יהיה תמיד פגום במידה. אולם גם הכרה בכך אינה הרמת ידיים, "לא עליך המלאכה לגמור אך אין אתה בן חורין ליבטל הימנה". ניתן לומר גם כאן שההכרה של שיר של יום שלישי במוגבלות האנושית אינה כדי לדכא את האדם, אלא להכינו למאבק היום-יומי כדי להמשיך ולתקן עולם מתוך המוגבלות האנושית, כדברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין המצטטים את אותו פסוק שצוטט קודם בכיוון הפוך לחלוטין: "וכל דין שדן דין אמת לאמיתו, אפילו שעה אחת – כאילו תיקן את כל העולם כולו, וגורם לשכינה שתשרה בישראל: שנאמר 'אלוהים, ניצב בעדת אלי' " (הלכות סנהדרין, פרק כג).

מולי קימל

מרצה בהתמחות לתקשורת

יש לנו רצון רב להיות אופטימיים. אנחנו מעדיפים לחשוב שהעולם טוב ויפה ושבני האדם יסודם ברצון להיות טובים ולהוסיף אור בעולם. "אלקי, נשמה שנתת בי טהורה היא, אתה בראת אתה יצרת ואתה נפחת ביי". כך אנו מתחילים את התפילה בבוקר. הפגישה עם אלוקים היא פגישה עם האור והטוב; עם השאיפה להתחבר אל מקור החיים של העולם.

בתפילה עצמה אנו מודים לאלוקים ומשבחים אותו על מה שנתן לנו, מבקשים ממנו את בקשותינו המסודרות הכלליות, ומוסיפים גם את בקשותינו האישיות.

שיר של יום נמצא בחלק הסוגר את התפילה, ברגע לפני שאנו מורידים את התפילין והטלית, סוגרים את הסידור ופונים לחיי היום יום. כאן, לפני שאנו נפרדים, יש לנו פגישה עם המציאות – סוג של הכנה לכך שאנו צריכים לזכור שהמציאות איננה האידאל. במפגש שבין אותה נשמה טהורה היוצאת בזמן התפילה ובין העולם הגשמי המגיע. עוד מעט לא הכול טוב כל כך. תפקידו של האדם בעולם אינו להיות בעולם אידאלי, אלא במציאות מורכבת.

שיר של יום שלישי (פרק פב בתהלים) מציב את המתפלל מול סוגיה אחת במפגש בין האידאל למציאות. במציאות יש דל ועשיר, יש צדיק ורשע, וגרוע מזה – יש מי שמצדיק את הרשע, כפי שכתב המלבי"ם, "כי אחר שהאדם מדיני בטבע, אי אפשר שלא יקרה ביניהם ריבים ודינים עושק וחמס אשר יבטל הקיבוץ ויישוב העולם בכלל".

עם סגירת הסידור אנו עומדים להיפגש עם חוסר יושר, עם המציאות של עולם שאינו אידאלי.

לכאורה המזמור מדבר על דיינים, וכך גם מבינים אותו חז"ל. הרמב"ם אף מביא אותו כחלק מהלכות דיינים.

לעולם יראה הדיין עצמו כאילו חרב מונחת לו על צווארו, וגיהינם פתוחה לו מתחתיו; ויידע את מה הוא דן, ולפני מי הוא דן, ומי עתיד להיפרע ממנו, אם נטה מקו האמת: שנאמר 'אלוהים, ניצב בעדת אלי' (הלכות סנהדרין, פרק כג).

אך ניתן להבין את המזמור גם כפנייה אל ציבור האנשים הפשוטים. "עדת אל" הכתובה בפסוק הראשון יכולה להתפרש גם כציבור ישראלי כללי ולאו דווקא

וכן כתב המהר"ל: "זכרנו את הדגה אשר אכלנו במצרים חיים מן המצוות שלא היינו דואגים מן המצוות, והיינו אוכלים ושותים בלא דאגת המצוות" (גור אריה על במדבר יא, י).

תמוה הדבר שדור שהיה משועבד במצרים בשעבוד כבד וקשה מאוד מבכר את העול שבשעבוד על פני קבלת עול מצוות. עם שעבר שעבוד נורא ומסיבי כל כך ועתה יצא לרווחה גדולה מכל הבחינות מה קושי יש לו לקבל את עול המצוות?

כדי לענות על קושי זה נקדים ונאמר כי בכל אדם יש שני חלקים המרכיבים את אישיותו: האחד חיצוני – גופו, והאחר פנימי – נפשו. העבודות משעבדות את גופו של האדם, את חיצוניותו, אבל נפשו משוחררת. לפעמים נוח לו לאדם לקבל עול חיצוני ובלבד שנפשו תהיה חופשייה, כמאמר הגמרא: "עבדא בהפקירא נחא ליה" (גיטין יג).

בני ישראל התרגלו לחיות במצרים חיי עבדים, כעבד שגופו משועבד אך נפשו משוחררת, פטורה מן המצוות ומן המוסר הרגיל השורר בחברה. כאשר הם יצאו ממצרים למדבר הם התבקשו לקבל עליהם עול הנוגע לנפש, היינו עול המצוות. את העול הזה קשה היה להם לקבל ולכן הם התלוננו תלונות שונות ומשונות כדי לנסות להשתחרר מעול זה.

המסר עולה מן האמור כלפינו המחנכים הוא כפול. האחד, עלינו להקשיב טוב לתלונות תלמידינו, לא רק לנאמר אלא גם למה שמסתתר מאחורי האמירות כדי להתייחס נכון וטוב יותר לתלונה, כדי שלא נדחה בקש. השני, עלינו לדעת כי לא תמיד "עול המטלות" הניתן לתלמידינו מפריע להם ביותר, אלא שלילת החירות הנפשית שלהם בכך שלא משתפים אותם בדברים אלא כופים עליהם מטלות. דברים שיתקבלו על הלב יהיו קלים יותר לביצוע ללא קשר לעול שהם טומנים בחובם!

אפשרות כהן

סטודנטית בהתמחויות לתנ"ך ולהיסטוריה

"זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חיים את הקישואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים" (במדבר יא, ה-ו).

התורה מתארת את מצבם של בני ישראל במצרים, "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ולבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך" (שמות א, יג-יד). התורה מוסיפה לתאר את ההכבדה של המצרים ופרעה על בני ישראל:

לא תאספון לתת תבן לעם ללבן לבנים כתמול שלשום הם ילכו וקששו להם תבן ואת מתכונת הלבנים אשר הם עושים תמול שלשום תשימו עליהם לא תגרעו ממנו" (שמות ה, ז-ח).

על רקע התיאורים הקשים של חיי בני ישראל במצרים, כפי שהובאו בפסוקים לעיל, שואל הספרי על עצם העובדה שהמצרים נתנו להם דגים חיים, והלא כבר נאמר "ותבן לא יתן להם". תבן לא היו נותנים להם חיים, דגים היו נותנים להם חיים? נוסף על כך, התורה מתארת לנו את מאכל בני ישראל במדבר והמן הניתן להם "טעמו כצפחית בדבש" (שמות טז, לא); "והיה טעמו כטעם לשד השמן" (במדבר יא, ז). עולה מכאן כי תלונת בני ישראל המזכירה קבלת דגים חיים תמוה כפליים! הן מצד זה שקשה להאמין שאכן קיבלו דגים חיים (כמאמר הספרי) הן מצד הטוב אשר כן קיבלו במדבר.

עקב אי-ההיגיון שיש בתלונות בני ישראל הבינו חז"ל כי מאחורי בקשת הדגים והבשר מסתתרת בקשה אחרת.

על פי המתואר בספר תהלים הבקשה הייתה, "וינסו אל בלבבם לשאול אוכל לנפשם" (תהלים עח, יט); על פי הגמרא (יומא עה ע"ב) הבקשה הייתה להתיר להם איסורי עריות; על פי הספרי, שהובא לעיל, הבקשה הייתה שיהיו "חיים מן המצוות" (בפרי במדבר פ"ז). הצד השווה בהסברים הוא שבני ישראל ביקשו לפרוק מעל עצמם את עול המצוות בצורה זו או אחרת.

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

מדבריו לפרשת בהעלותך בשבת בביתך בלכתך בדרך

ברוריה מכמן

פרשת "בהעלתך" היא הפרשה השלישית של ספר במדבר. מה עניינו של ספר במדבר? דבר ד' המגיע אלינו במדבר, בדרך. בחיי אדם יש שני מצבים יסודיים: "בשבתך בביתך, ובלכתך בדרך". יש מצבים של קביעות ויש מצבים של נדידה. כך הוא אצל האדם הפרטי-האישי, וכך הוא אצל האדם הציבורי-ההיסטורי. אנחנו מהווים דוגמא לכל האנושות כולה, "אתם קרויים אדם". יש פתגם של המשורר והפילוסוף הגרמני המפורסם גיטה: "לאור דברי ימינו וקורותיו של העם המיוחד, מתווה ההנהגה האלוהית בכתבי הקודש את הדרך לכל האדם והעמים". המדבר, פירושו "בלכתך בדרך". המדבר הוא הדרך ממצרים לירושלים, שבמהלך ישיר היא "אחד עשר יום מחורב", אבל הפכה לארבעים שנה.

אבל יש להבחין בין המצבים: "בשבתך בביתך", האדם מוקף ומשומר. לעומת זה "בלכתך בדרך" יש סכנות ואפשרות של סיבוכים. לכן יש צורך בשמירה מיוחדת בתפילת הדרך ובברכת הגומל. "כל הדרכים בחזקת סכנה": חומה פרוצה בחוץ, "צינים ופחים" בחוץ. יש צורך בדבר ד' מיוחד בהיותנו בדרך.

דבר ד' יוצר האדם, מקיף את כל מצבי החיים, ביציבותם ובתנועתם. דבר ד' מן השמיים מדריך את האדם ומחנך אותו גם בבית וגם בדרך: "והיו הדברים האלה [...] על לבבך [...] בשבתך בביתך ובלכתך בדרך". "ואתם הדבקים בד' אלהיכם" – אף בדרך. חומש במדבר הוא החלק המיוחד של דבר ד' המופיע אלינו בדרך, עם כל סיבוכיו וסכנותיו. [...]

בדרך יש סיבוכים גופניים ורוחניים, פרטיים וציבוריים. כאן מתחיל למעשה המסע הכלל ישראלי על כל סכנותיו. הכניסה לסכנות מצריכה פיקוח וטיפול מיוחד של ריבוננו של עולם. בשתי הפרשיות הקודמות היו הכנות לדרך: פקודים, סטטיסטיקה והדרכה אלוהית לשמירת האדם מסכנות רוחניות, בפרשיות נזיר וסוטה. סוטה היא שיא המצב השלילי באומה, סיבוך של פסול הדורות. ומצד שני, נזיר הוא מצב חיובי. הנזיר הוא אדם פרטי שנמצא במצב של התעלות אישית כעין קדושת כהונה.

כשכל הבניין השלם של כלל ישראל מסודר מסביב למשכן, משתכללת השראת השכינה בישראל, וחוזר המצב של יום השמיני, של חנוכת המזבח, שבו נראה "כבוד ד' אל כל העם", "יובא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים וידבר אליו". מתוך זה יש אפשרות לצאת לדרך.

מתוך: שיחות הרב צבי יהודה – במדבר, בעריכת הרב שלמה אבינר, ירושלים תשס"ב, עמ' 93–97.